

בס"ד חשוון תשע"ח

שם הקורס:

גלות וגאולה בימי בית שני שנה"ל תשע"ח

שם המרצה: ד"ר מיכאל בן ארי.

מסלול התמחות: תנ"ך, תואר ראשון (סדירים).

היקף הקורס: 1 ש"ש.

דרישות מוקדמות: אין

מטרות הקורס:

1. סקירת הצמתים ההיסטוריים העיקריים, מהפיכת יאשיהו ועד פעולותיו של נחמיה לביסוס הישוב היהודי המתחדש.
2. הבנת התהליכים ההיסטוריים לאור ההתרחשויות במישור הגיאופוליטי ונבואותיהם של החורבן ישעיה ירמיה יחזקאל.
3. עמידה על השינויים החברתיים והאחרים שהתחוללו בעם ישראל ובישוב היהודי בארץ ישראל במעבר שבין שתי התקופות.
4. הכרת הזיקה שבין נבואות חגי וזכריה בינם לבינם ובינם לספר עזרא.
5. הכרת המקורות ההיסטוריים והממצאים הארכיאולוגיים, יחסי הגומלין שלהם והקשרם ההיסטורי עם ספרות המקרא בימי שיבת ציון.

תקציר הקורס:

מאחרית ימי בית ראשון וחורבן הבית והתחדשות הישוב היהודי בימי שיבת ציון, עובר עם ישראל טלטלות ומשברים בכל תחומי החיים; מאבקי זהות היטמעות והישרדות, משברים באמונה, שסעים חברתיים, ניוון לאומי והתנערות. מתחים בתוך ההנהגה ובין שבי ציון לבין גולת בבל. במהלך הקורס נבקש ללמוד באמצעות נביאי שיבת ציון וספרי עזרא ונחמיה, כיצד השפיעו התהליכים וההתמודדויות על עיצוב דמותו של עם ישראל בראשית ימי הבית השני. כמו כן נעמוד על תפקידם של נביאים ומנהיגים בחילופי הזמנים ההיסטוריים המלווים את התקופה.

מהלך הקורס ונושאים:

נושא א: בין אשור לבבל.

1. אחז מול פקח בן רמליהו – נעסוק במתח בין מלכות ישראל למלכות יהודה על רקע האיום של האימפריה האשורית, חורבן שומרון וגלות עשרת השבטים.
2. נברר את השפעת תוצאות מרד חזקיהו באשור על הקשר של חזקיהו עם בבל המתעצמת נלמד את רפורמת יאשיהו ומשמעויותיה החברתיות והמדיניות, כמו גם את נסיבות נפילתו מול פרעה נכו.

(שני מפגשים)

פריטים ביבליוגרפיים: 1, 2, 3, 4, 5, 6.

נושא ב: מרידות ובריתות בדרך לחורבן הבית הראשון.

באמצעות נבואות ירמיה ויחזקאל נלווה את שנותיה האחרונות של מלכות יהודה לאחר נפילת יאשיהו, בשעבוד למצרים, בתוצאות מרד יהויקים בבבל, בנסיבות שהביאו לגלות יהויכין והשתלשלות האירועים עד חורבן הבית בימי צדקיה. נתוודע לחששות, הלכי הרוח וכסופי הגאולה אצל גולי בבל (גלות יהויכין), באמצעות נבואת דודי התאנים בירמיה, חזונות יחזקאל ועוד.

(שני מפגשים)

. פריטים ביבליוגרפיים: 7, 8, 9, 10.

נושא ג: הצהרת כורש.

נדון במהלכים הגיאופוליטיים שהיוו מצע להצהרת כורש ושינו את פני המזרח. נתבונן במענה המהוסס של גולי בבל ובמאפיינים של שבי ציון, ובמערכת היחסים שלהם עם הגולה בבבל.

(שני מפגשים)

. פריטים ביבליוגרפיים: 11, 12, 13, 14, 15.

נושא ד: שיקום המקדש בימי יהושע וזרובבל (עזרא א – ו, חגי, זכריה א – ח).

נסקור את הקשיים והעיכובים המתלווים למימוש הצהרת כורש והשתלשלות המדיניות הפרסית ביחס לבניין המקדש. נבקש ללמוד מי היו המעכבים, מה היו המניעים שלהם ובאיזה אופן הם פעלו. נעיין בנבואות חגי וזכריה כדי ללמוד על המצוקות הכלכליות והלכי הרוח בקרב שבי ציון.

(שני מפגשים)

. פריטים ביבליוגרפיים: 16, 17, 18, 19, 20.

נושא ה: עליית עזרא הסופר.

נלווה את מנהיגותו של עזרא ייחוסו סמכויותיו, והמאבק שלו בנישואי התערובת, ננסה להבין את היקפה של התופעה והנסיבות שלה ואת מידת הצלחתו של עזרא במלחמה בתופעה.

. פריטים ביבליוגרפיים: 21, 22, 23, 24.

(שני מפגשים)

נושא ו: מנהיגותו של נחמיה.

מנהיגותו של נחמיה מופיעה בשעת המשבר הגדול של שיבת ציון. נעיין בדמותו בדרכי ההתמודדות שלו עם האתגרים הרובצים לפתחו, ובמהלכים שהוא מבצע לביצור מעמדה של קהילת היהודית שבי ציון, מול אתגרים ביטחוניים - מדיניים חברתיים - כלכליים ודתיים.

. פריטים ביבליוגרפיים: 22, 25, 26, 27, 28, 29.

(שני מפגשים)

נושא ז: אסתר ודניאל.

חיי יהודים בגולה; מעין ספרי אסתר ודניאל נבקש ללמוד על אתגרי שמירת הזהות והבדלנות היהודית אל מול מאבקי ההישרדות תחת שלטון זר, והנטייה להיטמעות. נבקש בין היתר להתבונן באופן בו נתפשה תקופה זו ע"י משכתבי המקרא בימי הבית השני, בתוספות

למגילת אסתר ובאינטרפרטציה לאירועי המגילה אצל יוסף בן מתתיהו בספרו קדמוניות היהודים.

פריטים ביבליוגרפיים: 30, 31, 32, 33, 34, 35, 36, 37.

(שני מפגשים)

דרישות הקורס: נוכחות, מבחן.

הציון: 100% מבחן.

דרכי התקשרות עם המרצה:

מספר נייד: 0506200043 (עדיף בהודעה כתובה)

דוא"ל: drmichaelbenari@gmail.com

קריאת חובה:

במהלך הקורס נמקד את קריאת החובה לקראת המבחן, בשאלות מנחות ומתוך חלק מהמאמרים

רשימה ביבליוגרפית:

1. ח' תדמור, 'מלחמת סנחריב ביהודה: בחינות היסטוריוגרפיות והיסטוריות', בתוך: ציון, נ, בעריכת: ש' אטינגר ואחרים, ירושלים – תשמ"ה, עמ' 65 – 80.
2. מ' כוגן, 'דת ופולחן בממלכת יהודה בימי ההגמוניה האשורית- עיון מחודש', בתוך: קתדרה, 69, בעריכת א' אופנהיימר ואחרים, ירושלים – תשנ"ד, עמ' 65 – 80.
3. ש' ורגון, 'זמנה של מחלת חזקיהו ובקור המשלחת מבבל', בתוך: בארצות המקרא – מחקרים בנבואה, בהיסטוריה ובהיסטוריוגרפיה נבואית' (הנ"ל מחבר), רמת גן – תשע"ה, עמ' 123 – 136.
4. ב' עווד, 'הרקע ההיסטורי למלחמות רצין ופקח נגד אחז', בתוך: תרביץ, ל"ח, ירושלים תשכ"ט, עמ' 205 – 224.
5. מ' ויינפלד, 'הרפורמה של חזקיהו', בתוך: מיהושע ועד יאשיהו (הנ"ל מחבר), ירושלים תשנ"ב, עמ' 156 – 162.
6. מ' ויינפלד, 'הרפורמה של יאשיהו', בתוך: מיהושע ועד יאשיהו (הנ"ל מחבר), ירושלים תשנ"ב, עמ' 163 – 179.
7. ע' ליפשיץ, 'ירושלים והמקדש בין חורבן הבית לימי שיבת ציון', בתוך: חידושים בחקר ירושלים, ד, בעריכת: א' ברוך, רמת גן – תשנ"ט, עמ' 27 – 39.
8. ד' רום-שילוני, 'גולים ונשארים – אסטרטגיות של בדלנות פנימית בראשית המאה השישית לפנה"ס', בתוך: ש"י לשרה יפת, בעריכת מ' בר אשר ואחרים, ירושלים – תשס"ח, עמ' 119 – 138.
9. S. Dalley, "The Language of Destruction and its Interpretation", BaM 36, 2005, pp. 275 – 282.
10. ב' עווד, גלות ישראל ויהודה באשור ובבבל, חיפה – תש"ע, עמ' 33 – 83, 481 – 511.
11. ח' תדמור, 'עליית כורש והרקע ההיסטורי להכרזתו', בתוך: אשור בבל ויהודה: מחקרים בתולדות המזרח הקדום, בעריכת: מ' כוגן, ירושלים – תשס"ו, עמ' 283 – 303.
12. י' ליוור, 'ראשיתה של שיבת ציון', בתוך: ארץ ישראל, ה, בעריכת: מ' אבי יונה, ירושלים – תשי"ט, עמ' 114 – 119.
13. ח' תדמור, "'לא עת בא": שיקום בית המקדש בימי שיבת ציון', בתוך: אשור בבל ויהודה: מחקרים בתולדות המזרח הקדום, בעריכת: מ' כוגן, ירושלים – תשס"ו, עמ' 305 – 312.

14. י' אלוני, 'עליית זרובבל ויחסיה עם השומרונים', בתוך: שנתון למקרא ולחקר המזרח הקדום, בעריכת: מ' ויינפלד, ירושלים – תש"ם, עמ' 27 – 61.
15. ח' תדמור, 'הזיקה בין עם ישראל לארצו בראי גלות בבל ושיבת ציון', בתוך: גלות אחר גולה, בעריכת: א' מירסקי ואחרים, ירושלים – תשמ"ח, עמ' 50 – 56.
16. ש' יפת, 'ההיסטוריוגרפיה המקראית בתקופה הפרסית', בתוך: שיבת ציון ימי שלטון פרס, סדרת 'ההיסטוריה של עם ישראל', ו, ירושלים – תשמ"ג, עמ' 176 – 182.
17. ש' יפת, 'מקדש שבי ציון: מציאות ואידאולוגיה', בתוך: ספר ירושלים – תקופת המקרא, ירושלים – תש"ס, עמ' 345 – 382.
18. ח' ספר, 'התמיכה במקדש על פי פקודות ארתחשסתא ואנטיוכוס השלישי', קתדרה, 117, בעריכת: א ביאלר ואחרים, ירושלים – תשרי תשס"ו, עמ' 41 – 62.
19. ש' טלמון, 'מסורות במקרא על ראשית תולדות השומרונים', ארץ שומרון, ירושלים – תשל"ד, עמ' 19 – 33.
20. ש' טלמון, 'מסורות בדבר השומרונים במקרא', ספר השומרונים, בעריכת: א' שטרן וח' אשל, ירושלים – תשס"ב, עמ' 7 – 27.
21. מ' זר-כבוד, 'עזרא הסופר "המייסד" את התורה', בית מקרא, ג (טו), ירושלים – טבת תשכ"ג, עמ' 3 – 11.
22. א' דמסקי, 'ימי עזרא ונחמיה', בתוך: שיבת ציון ימי שלטון פרס, סדרת 'ההיסטוריה של עם ישראל', ו, ירושלים – תשמ"ג, עמ' 40 – 65.
23. י' דור, 'האמנם גורשו הנשים הנכריות? שאלת ההיבדלות בימי שיבת ציון', ירושלים – תשס"ו, עמ' 99 – 154.
24. ח' כהן ח', 'המהפכה הרוחנית של עזרא הסופר ובני דורו', בתוך: בית מקרא, נד, א, בעריכת י' הופמן, עמ' 83 – 96.
25. י' וייץ, 'אנחנו כורתים אמנה – מי ומתי? סדר המאורעות בספרי עזרא ונחמיה', בתוך: אסיף - תנ"ך ומחשבה, ד, בעריכת: ח' אקשטיין ש' מרצבך, תשע"ז, עמ' 364 – 401.
26. ע' מרגלית, 'שליחויות עזרא ונחמיה באספקלריא של המצב הבינלאומי', בתוך: ספר משה גולדשטיין, בעריכת ב"צ לוריא, תשמ"ח, עמ' 169 – 173.
27. י' זולדן, 'מחנך כמנהיג – עזרא ונחמיה כדגם', בתוך: לרעות בגנים וללקוט שושנים לזכרה של שושנה קינד, 2007, עמ' 225 – 235.
28. צ' מינצר, 'נחמיה המנהיג וספרו', בתוך: יתגדל, תשמ"ב, 115 – 121.
29. לוריא ב"צ, 'על מה נפלגה הארץ בימי שיבת ציון', בתוך: בית מקרא, לג, א, בעריכת ב"צ לוריא, עמ' 1 – 21.
30. ש' הכהן, "'והאנשים אשר היו עמי": על היחסים בין דניאל לקהל הגולים בבבל', מכלול, יא, בעריכת: י' אייזנברג, ירושלים – תשנ"ו, עמ' 27 – 36.
31. י' גרוסמן, 'כבשן האש וגוב האריות (דניאל ג' - ו')', מגדים, מא, בעריכת י' בן נון ואחרים, עמ' 51 – 64.
32. מ' אברבך, 'תפקידו של נבוכדנצר בספר דניאל', בית מקרא, לא (א), בעריכת: ב"צ לוריא, ירושלים – תשרי כסלו תשמ"ו, עמ' 23 – 30.
33. ש"ד גויטיין, 'מגילת אסתר', עיונים במקרא, ת"א תשכ"ז, עמ' 59-71.
34. A. LaCocque, "The Different Version of Ester", Biblical Interpretation 7 (1999), pp. 301 - 322.
35. C.A. Moore, Daniel, Ester, and Jeremiah: The Additions (AB), Garden City 1977, pp. 151 – 252.
36. א' כהנא, תוספות למגילת אסתר, הספרים החיצונים, א, תל אביב – תרצ"א, עמ' תקל"ט – תקנ"ב.
37. א' ברלין, אסתר, סדרת מקרא לישראל פירוש מדעי למקרא, בעריכת: שמואל אחיטוב, ירושלים – תשס"א, עמ' 21 – 27; 34 – 39.